

Derleme

EVSİZLİK VE EVSİZLERE GENEL BİR BAKIŞ

A General Framework for Homelessness and Homeless People

Uğur ÖZDEMİR

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü
(iletişim için: uozdemir@hacettepe.edu.tr)

ÖZET

*Yalnız, tedirgin, gururlu, kirli ve kötü kokulu, öfkeli, mağrur, tuhaf bakışlı, zor öykü-
re sahip insanlar. Bu sıfatlar yan yana geldi-
ğinde çoğu zaman bir evsizi tanımlamak için
kullanılmaktadır. Hemen hemen dünyanın her
yerinde sayıları gittikçe artan evsizler, üç beş
eşya ile otobüs terminallerini, tren garlarını,
hastaneleri ya da bankomatları geçici ya da
sürekli olarak mesken olarak kullanan, zor
öykülerin mağrur bakışlı aktörlüğünü üst-
lenmişlerdir. Birleşmiş Milletler Raporlarına
göre, Dünyada 100 milyon evsiz bulunmakta-
dır. Pek çok sosyal sorunun bir bileşkesi ko-
numunda olan evsizlik, 21. Yüzyıl'da insanlı-
ğın içinde bulunduğu trajedinin de en önem-
li göstergelerinden biridir. Kuşkusuz ki evsiz-
lik günümüz dünyasında, en önemli sosyal so-
runlardan bir tanesidir. Bu çalışmada evsizlik
olgusunun tanımlanması, evsizliği oluşturan
nedenler ve evsizlerin genel karakteristikleri
üzerinde durulacaktır.*

Anahtar Sözcükler: *Evsizlik, Evsiz, Sosyal Hizmet*

ABSTRACT

*Alone, uneasy, proud, dirty and badly smell-
ing, furious, haughty, strange-looking and
man of tough stories. When these adjectives
come together they are mostly used to de-
scribe the homeless people whose popula-
tion increase all around the world day by
day, who use bus terminals, railway stations,
hospitals or bank teller machines as their
homes, and who are the haughty-looking
actors of tough stories day, who use bus ter-
minals, railway stations, hospitals or bank
teller machines as their homes, and who are
the haughty-looking actors of tough stories.
Homeless is one of the most important social
problems of the world today. According to
the reports of the UN there are 100 million
homeless people in the world. Homelessness,
which is a combination of so many social
problems, is also one of the indicators of the
tragedy of humanity in the 21. century. This
article deals with the definition of the phe-
nomenon of homelessness, the reasons that
cause it, and general characteristics of it.*

Key Words: *Homelessness, Homeless, social work*

GİRİŞ

21. Yüzyıl pek çok açıdan tanımlanma-
ya çalışılan ve isim verilmeye çalışılan
bir yüzyıl olma özelliğini sürdürmekte-
dir. Tüm bilim çevrelerinin kabul ettiği bir
olgu, bu yüzyıla damgasını vuran geliş-
me ve değişimlerin teknoloji alanında-
ki ilerlemeler olduğudur. İnsan bu yüz-
yılın başından itibaren teknolojinin ya-
rattığı objelerle hayaline hatta hayalinin
ötesine geçme çabası içinde bir görün-
tü çizmektedir. Teknoloji tüm üretimleriyle
kuşkusuz yaşamın rengini, biçimini,
alışkanlıklarını ve tümüyle doğasını et-
kilemiş gözükmemektedir. Ancak teknoloji-
deki gelişimi bir “zenginlik” olarak kabul
edecek olursak, bu zenginliğin toplum
yaşamında da karşılığı olduğunu söyle-
mek çok da mümkün gözükmemektedir.

Son yıllarda sosyal bilimciler, bireylerin, grupların, toplulukların ve toplumların yaşantı biçimlerinde “farklılıkların” neler olduğu ve bu farklılıkların nedenlerini bulmayı önemsemiş görünmektedirler. Ancak günümüz dünyasında, sosyal yaşamın kendi dinamizmi dışında sosyal yaşamı etkileyen faktörlerin de artışı, sosyal sorunların her geçen gün hem nicelik hem de nitelik olarak yeni formlara ulaşması, benzerlik ve farklılıkların tanımlanmasını da zorlaştırmaktadır.

Sosyal sorun literatürü açısından “evsizlik” yeni bir sosyal sorun olmamakla birlikte, günümüzde yeniden güncellenen bir sosyal sorun olarak tanımlanmaya başlamıştır. Sanayileşmeyle birlikte birçok ülkenin sorunu olmuş olan “evsizlik” günümüzde de pek çok gelişmiş ülke dahil, her kıtada, her bölgede gittikçe korkulan bir sosyal sorun olma özelliğine ulaşmıştır. 1987 yılındaki “Uluslararası Evsizler Yılı Oturumu”nun çalışmalarına göre, dünya çapında 100 milyonun üzerinde evsiz bulunmaktadır (Hope ve Young, 1986: 170). Aynı oturma rakamlarına göre, Paris’te 50.000, Dublin’de 10.000 civarında evsiz vardır. İngiltere’deki evsiz sayısı diğer Avrupa ülkelerinden daha fazladır. Bunun altındaki temel sebep 1980’ler den sonraki ekonomik ve sosyal politikalarıdır. Evsizliğin sayısının artmasında, alkol ve madde bağımlılığı, ruh hastalıkları ve başka ülkelerden gelen mültecilerin de etkisi olduğu gözlenmektedir (Hope ve Young, 1986), (Fisk ve diğerleri, 2000).

UNESCO’nun 1987 yılında deklare ettiği “Uluslararası Evsizler Yılı” konunun sadece Amerika ile sınırlı olmadığını ortaya koymuştur. Birleşmiş Milletler’e göre, Dünya çapında 100 milyon evsiz bulunmaktadır. Bunlar herhangi bir yeri olmayan, dışarıda uyuyan (parklarda, merdivenlerde, kapı eşiklerinde, köprü

atlarında) kişilerdir. Diğer taraftan başka bir istatistiğe göre dünya üzerinde 1 milyar evsiz bulunmaktadır. Bunlar tehdit altında barınaklarda, mülteci kamplarında yaşayan kişilerdir. Pek çok sosyal sorunun bir bileşkesi görünümünde olan evsizlik, insanlık tarihi boyunca görülmekle birlikte hiçbir zaman son 10 yıldaki sayılarda yaşanan bir sorun olma özelliği taşımamıştır. Günümüzde dünyanın her noktasında evsizlik ülkelerin gelişmişliklerinden de bağımsız olarak sayıları gittikçe artan bir sosyal sorun olma özelliğini kavuşmuştur (Goldberg, 1999).

Evsizlik ve Tanımlanması

Evsizlik, toplumların ilgisini giderek daha fazla dikkat çeken bir sosyal sorun olmakla birlikte, tanımlanması konusunda çeşitliği olan bir kavram, bir olgu olarak görülmektedir. O’Flaherty ‘e göre (1998) evsizlik için yapılan tanımlar, sadece diğer insanların evsizleri anlamasını sağlamayı amaçlamıştır. Belki de bu nedenle evsizlik ile ilgili tanımlar dille, kültürle, ülkelere, ülkelere, ülkelerdeki sosyal, ekonomik, siyasal yapılara göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin “homeless” kelimesi İngiltere’de bu alanda kullanılan tüm kavramları içinde barındırmakla birlikte, çok daha geniş bir anlam içermektedir. ABD’de bu terim barınacak bir konutu olmayan bireyleri, çeşitli nedenlerle ailesiyle sorun yaşayan gençleri ve eşiyile aynı evde yaşayamayan kişileri de kapsamaktadır.

Oxford sözlüğü “ev”i tanımlarken güvenlik, sevgi, sığınak, rahatlık, dinlenme, uyku, sıcaklık, etkileşim, yemek ve sosyal ilişki kriterlerini kullanmaktadır. Burada ev ile konut arasındaki farka dikkat etmek gerekir. Konut fiziksel ortamdandır ibarettir, ancak ev; sosyal ilişkileri içerir (Rossi, 1989: 5).

Evsizlik konusunda literatürde öne çıkan bazı araştırmacıların tanımlarında farklılıklar dikkati çekmektedir. Örneğin Van 1993 yılındaki çalışmasında evsizliği, uzun süre özel dinlenme alanının, yemek hazırlama, çocuğa bakma olanaklarının olmamasıdır. Bir başka tanımla göre evsizlik, evin ve daimi ikametgah yerinin olmaması olarak tanımlarken aynı yıl içinde çalışması makaleleştiren Hudson'a (1990) göre evsizler, geceleri sığınacak bir yeri olmayanlar, herhangi bir yerde (köprü altları, kapı önleri vb.) bulunanlar, kalıcı veya geçici sığınaklarda, marjinal evlerde veya soğuk-harap mekanlarda yaşayanlardır.

Ancak, evsizliği değişik şekilde tanımlayan araştırmacılar da vardır. Onlara göre, bazı grupları evsizlerle karıştırmamak gerekir. Örneğin göçmen işçilerin daimi ikametgah yeri bulunmamaktadır, ancak aralarında aileleriyle ve toplumla ilişkileri mevcuttur. Buna karşın H. Bahr'a göre evsizler arkadaşlıktan yoksun, sınırları belli olmayan, patolojik belirtiler gösteren ve sürekli bir konuta, sahip olmayan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Baum ve Burness, 1993: 14).

Macknee 2002 yılındaki çalışmasında evsizlerin literatürde, sokak insanları, alkolikler, dilenciler, sokak çocukları, akıl hastaları olarak betimlemekte olduğuna dikkat çekmektedir.

Evsizlerle ilgili literatür tarandığında "gizli evsizlik" kavramının sık sık kullanıldığı görülecektir. Gizli evsizler olarak tanımlanan kişiler daha çok, günlük-marjinal işlerde çalışan, otobüslerde, arabalarda, tırlarda ve barakalarda yaşayan kişilerden oluşmaktadır. Erickson ve Wilhelm'in 1986 yılında gerçekleştirdikleri çalışmada, sadece New York'ta, arkadaşlarının yanında ve geçici konutlarda kalan 500.000'e yakın gizli evsiz bulunmaktadır.

Evsizliği, sosyal politikalara ve koşullara dayanarak açıklamaya çalışan araştırmalar da mevcuttur. Onlara göre üzerinde durulması gereken konu evsizler ile diğer grupları birbirinden ayırmaktır. Birçok insan evsizlerle benzer koşullar altında yaşamaktadır. Mülteciler, depremzedeler, fırtınalardan, yangınlardan etkilenen insanlar gibi. Ancak bu durumlar genellikle sosyal politikalarla bağımsız savaş veya doğal afet nedeniyle ortaya çıkmaktadır (Hope ve Young, 1986: 258).

Literatürde evsizliğe ilişkin tanımların yanı sıra potansiyel evsizler ya da evsiz kalabilme ihtimali olan kişilerinde tanımlandığı görülmektedir. "The code of guidance", evsizliğin sadece çatisiz olmakla ilgili olmadığını, evini kaybetme tehlikesi, şiddet ve istismar altında olma, ev yaşamından yararlanamama durumlarının da bireyleri evsizliğe yakın kıldığını ileri sürmektedir (Toth, 2001).

Kronik evsizler konusundaki tanımlamayı Jackson (1990) yapmıştır. Bu tanıma göre kronik evsizler, barınaklardan, otellerden, arkadaş evlerinden, tek odalı işgal edilmiş barakalardan yararlanamayan, evsizliği bir yaşam biçimi olarak seçen kişilerdir.

Boxill ve Beaty (1990) tarafından yapılan tanımlama ise "kayıp" kavramı üzerinde odaklanmaktadır. Bu tanımlamaya göre evsizlik, yoksullukla karşı karşıya kalan ailelerin, bireylerin, arkadaşlarını, yakınlarını, komşularını ve okul bağlantılarını kaybetme durumudur.

Buraya kadar sıralanan tüm tanımlamalar ışığında, evsizlerin kim olduğunun, ya da başka bir anlatımla kimlere evsiz denebileceğinin kesin ölçülebilir koşullarının olmadığı görülmektedir. Verilen tanımlar birlikte ele alındığında bir tanımda karar kılmaktan daha çok

evsizlerin yaşam koşullarının betimlenmesi daha anlamlı görülmektedir.

Hope ve Young'ın 1986 yılı çalışması, evsizlerin yaşam koşullarını betimlemesi açısından, daha önce verilen tüm tanımlardan daha genel bir kullanıma sahiptir. Bu çalışmaya göre evsizlerin yaşam koşullarında aşağıdaki benzerlikler mevcuttur.

1. Uzun bir süre sığınacak bir yerinin olmaması veya sınırlı olanaklara sahip olunması,
2. Köprü altları, kapı eşikleri, arabalarda ve terkedilmiş binalarda, garlarda, otobüs duraklarında yaşayanlar,
3. Dinsel organizasyon ve kamusal yardım olanaklarından yararlanma ihtiyacı olduğu halde uzun süre yararlanamayanlar
4. Ucuz otel ve motellerde uzun süre kalma durumunda olanlar
5. Sıcak bir ev ortamı sağlayamayan, harap-dökük (baraka vs.) mekanlarda yaşamak durumunda olanlar.

Evsizliğin Nedenleri

Evsizliğin nedenini açıklamaya çalışan iki teori mevcuttur.

Bunlardan ilki, sistematik nedenler teorisidir. Bu teoriye göre yetersiz veya başarsız ruh sağlığı politikaları, yüksek işsizlik oranı ve yetersiz konut gibi imkanların azlığı öne sürülmektedir. Kişisel yetersizlik teorisine göre ise, alkolizm, madde bağımlılığı, akıl hastalığı, sosyal ilişkilerin olmaması, sorumluluk almama, tembellik veya serbest yaşam biçimi evsizlik nedenleri arasında görülmektedir.

Sistematik ve kişisel yetersizlik teorileri evsizliği; strese ve değişen yaşam koşullarına karşı tepki olarak açıklamaktadırlar.

Buna karşılık, "mağdur modeli" ise, stres dolu yaşam olaylarının ötesinde, bireyin çetin yaşam koşullarında yardımsız kalması olarak evsizliği açıklamaktadır.

Diğer bir model ise "incinmişlik modeli" olarak ifade edilmektedir. Bu modele göre evsizlik; yeterli sosyal desteklerin ve sorun çözme becerilerinin olmaması olarak açıklanmaktadır (Van, 1993: 5).

Evsiz ailelerle ilgili yapılan araştırmalarda bireylerin evsiz kalmasında üç ana sorun üzerinde odaklanıldığı görülmektedir. Bunlar;

- a. İş olmaması
- b. Paranın olmaması
- c. Evin kaybedilmesi

Bunlarla birlikte, fiziksel ve ruh sağlığı sorunları, boşanma, ev içi şiddet, istismar, alkol ve madde bağımlılığı da diğer nedenler arasında öncelik taşımaktadır.

Ancak bazı araştırmalarda ise akıl hastalığının ve duygusal sorunların sanıldığı gibi ailelerin evsiz kalmasında etkisinin olmadığı ifade edilmektedir. (Van, 1993: 89).

Yaşam biçimindeki köklü değişimler, doğum, ölüm, boşanma veya oturulabilir konut olanaklarının olmaması da ailelerin yaşam mekânlarını "evlerini" kaybetmelerine neden olabilmektedir.

Literatür incelendiğinde tüm dünyada konuyla ilgili yapılan çalışmalarda son zamanlarda evsizliğin daha da yaygınlaştığı belirtilmektedir.

Son on yıl içinde evsizler nüfusunda, tüm dünyada dikkatleri çeken bir artışın olduğu belirtilmektedir. Bu durum, özellikle Amerika ve Avrupa sosyal bilim alanında önemle üzerinde durulan bir konu haline gelmiştir. Bu noktada şu soru tüm bilim adamlarının cevabını bulmaya çalıştığı ilk temel soru haline gelmiştir.

Neden son on yıl içinde evsizlerin sayısı birden arttı?

Ne oldu ya da ne olmakta?

Konuyla ilgili çalışmaları ile dikkat çeken Rossi, bu soruda temelde bir ayırım yapmanın soruyu ve cevabını anlamamıza yardımcı olacağını ifade etmektedir; burada kısa süreli evsizler ile uzun süreli evsizleri birbirinden ayırmak gerekiyor. Kısa dönemli evsizliğin oluşumundaki temel neden ekonomik sorunlardır. Uzun dönemli evsizler ise iki ya da daha fazla yıl bu durumda yaşayan kişilerdir. Bu kişiler, kazanma gücünü kaybetmiş, arkadaşlık ve aile ilişkileri yok olmuş, sosyal ağları bozulmuş kişilerdir (Rossi, 1989: 46).

Başka bir ayırım da evsizlerin tarihsel süreçte farklılıklar gösterdiği gerçeğidir. Yapılan çalışmaların sonuçları göstermektedir ki; eski evsizler, büyük şehirlerde yaşamaktayken, yeni olarak nitelenen evsizler, kentleşmeyle birlikte ortaya çıkmış, yoksulluğun ucunda bulunan kişilerdir. Eski evsizler, erkeklerden oluşurken, yeni evsizler, kadınlar, çocuklar ve aileleri de içermektedir. Evsizlerin sayısının artmasında, bu nüfusun büyük bir kısmının sosyal kurumlardan dışlanmasının ve bu kişilerin mevcut olanaklardan yararlanamamasının da etkisi vardır. Birçok araştırmacı, evsizlerin sayısındaki artış da, 1980'ler den sonraki uygulamaların neden olduğu konusunda hemfikirdir. Burada özellikle ekonomik politikalara bağlı olarak, kurumların boşaltılması, sosyal refah programlarının askıya alınması, sosyal yardımların kesilmesi önem taşımaktadır (Rossi, 1989: 61).

Diğer taraftan, araştırmaların büyük bir çoğunluğu, evsizlerin alkolizmden etkilendiklerini ortaya koymaktadırlar. Fischer ve William'ın yaptığı araştırmalara

göre, evsizlerin 2/3'ü alkolizm sorunu yaşamaktadır. Alkolizm evsizliğin kronikleşmesine neden olmaktadır. Alkol bağımlısı evsizlerin %52'si erkeklerden, %17'si kadınlardan oluşmaktadır. Ancak burada şu gerçeğin altını çizmekte yarar vardır. Her alkol bağımlısı evsiz, her evsiz de alkolik değildir (Baum ve Burness, 1993: 17).

Evsizliğin diğer bir nedeni de madde bağımlılığıdır. Amerika'da yapılan araştırmalara göre, evsizlerin %20'si madde bağımlısıdır. Fischer ve Breakey'in yaptığı araştırmalar ise yetişkin evsizlerin yarıya yakınının madde bağımlısı olduklarını ortaya koymaktadır (Yoder, 1998).

Evsizler konusunda çalışan pek çok bilim adamına göre "evsizler" sorununun ortaya çıkışı, kronik alkolizm, madde bağımlılığı, akıl hastalığı ve yaşlılık olarak belirtilmektedir. Amerika'da 1980'lerin başında yapılan araştırmalara göre evsizlerin %90'ı ruh sağlığı bozukluklarına sahiptir. Yapılan ilk uygulamalarda (1950 – 1980) bu insanlar kurumlara yerleştirilmiştir. Ancak 1980'lerden sonra bu kişilerin kurumlardan çıkarılması, evsizlerin sayısında patlama yaratmıştır. 1950'lerde kurumlarda kalan evsiz sayısı 557.000 iken, bu rakam 1990'larda 112.000'e gerilemiştir (Van, 1993: 4)

Konuyla ilgili çalışmalar incelendiğinde evsizliğin nedenini ortaya koyabilmek için evsizlik ile yoksulluğunda birbirinden ayrılması gerektiği ya da bir başka ifade ile "evsizliğin tek nedeni yoksulluktur" gibi bir cümlelinin tek başına evsizliğin nedeni olmadığı vurgusu üzerinde durulmaktadır. Alkolizm, madde bağımlılığı ve ruh hastalıkları da evsizlerde görülen karakteristiklerdir. Bu doğrultuda birçok araştırmacı, evsizliğin ardındaki ekonomik nedenleri araştırmıştır. Yoksulluk ve enflasyon, kazanma gücünün ve olanaklarının azalması, ekonomik

küçülme, endüstrileşme ve bununla birlikte ortaya çıkan işsizlik, sosyal güvenlik politikalarının azalması, evsizliğin temel nedenleri arasında ifade edilmektedir (Baum ve Burness, 1993: 132).

Evsizliğin nedenleri arasında, sosyal ilişkilerin bozulması (arkadaşlarla, aileyle, akrabalarla iletişimin kopması) tek başına evsizliğe neden olmamaktadır. Ancak evrensel karakteristiklerden birisidir. Bu durum W. Breaky'a göre şu şekilde ortaya çıkmaktadır,

Kişi;

1. Utangaçlık ve izolasyon sebebiyle uzun süreli olarak kişisel ilişkilerden kaçınmış olabilir,
2. Kendini toplumdan geri çekmiş, soyutlanmış olabilir,
3. Birey diğerleri tarafından dışlanmış olabilir (Baum ve Burness, 1993: 154).

Bir başka araştırma, 1980'ler den sonra evsizliğin artmasına katkıda bulunan faktörleri şu şekilde özetlemektedir.

1. İşsizlik, özellikle yoksul insanlar ve mülteciler arasında,
2. Sağlıklı yaşam koşullarının bulunmaması,
3. Ruhsal bozukluğu olan hastaların ruh sağlığı kurumlarından tahliye edilmesi
4. Sosyal refah programlarına ayrılan bütçelerin azaltılması.

Burada özellikle Amerika'da Reagan, İngiltere'de Thatcher dönemi önem taşımaktadır (Hope ve Young, 1986: 25).

Washington'da evsizler üzerine yapılan araştırmada, evsizliğin nedenleri benzer özellikler göstermektedir. Bu nedenler; işsizlik, yetersiz sosyal yardımlar,

ruh sağlığı bozukluğu olan hastalara yetersiz hizmet verilmesi ve konut imkanlarının olmayışıdır. Evsizliğe neden olan başlıca etkenlerden birisi yer değiştirir. Bu faktör çoğunlukla hükümet politikalarından kaynaklanmaktadır. Diğer nedenlerden birisi de kurum bakımının sona erdirilmesi veya azaltılmasıdır (Hope ve Young, 1986: 175).

Evsizlik konusunda, marjinal kesimlere de dikkat etmek gerekir. Marjinal kesimlerle kastedilmek istenen; konut, sosyal adalet ve yoksulluk sınırında bulunan kişilerin evsiz olma yolunda yüksek risk grubunu oluşturmalarıdır. Bu doğrultuda gerek fakir gerekse zengin ülkelerde evsizlik sosyal değişimlerden kaynaklandığı söylenebilir. Bunun altında yatan temel sebep ise endüstrileşme ve şehirleşmedir (Rowe, 1999: 35).

Burt (1992:4) evsizliğin nedenlerinin; sosyal ve bireysel olmak üzere ikiye de ayrılabilir olduğunu ifade etmektedir. Sosyal nedenler; politik formülasyonlar, ekonomik koşullar ve hükümet politikalarını içerir. Bireysel nedenler ise, alkolizm, ruhsal bozukluklar ve madde bağımlılığını içerir.

Evsizliğe yol açan diğer bir konu, konut problemidir. Konut problemlerinin iki yönü vardır. Bunlardan ilki yeterli konut imkanlarının bulunmaması, diğeri ise yeterli ev-konut bulunmasına rağmen fiyatların pahalı olmasıdır (Burt, 1992: 6).

Bunlarla birlikte, evsizlik süresince sosyal izolasyon da önemlidir. Aile ve arkadaşlarla bağlantının aniden kopması, krizlere yol açmaktadır. Sosin ve diğerleri tarafından yapılan araştırmalarda; yalnız yaşam, alkol tüketimi, çocukta evden uzun süre uzak kalma, evsizler arasında görülen özellikler arasındadır. Pilliovin ve arkadaşlarının (1987)

yaptığı araştırmaya göre, evsizleri %38'i çocukluk yıllarında kurum bakımı almıştır (Burt, 1992: 29).

Diğer taraftan, bazı araştırmacılar evsizliği artıran faktörleri şu şekilde sıralamaktadırlar.

1. İşsizlik ve iş bulma fırsatları,
2. Şehir nüfusundaki değişme,
3. Nüfus yoğunluğu,
4. Kamusal yardımların azalması,
5. Şehir yaşamının maliyetinin artması,
6. Yaşam maliyeti karşısında kamusal yardımların yetersizliği (Burt, 1992: 195).

Sıralanan bu nedenler neredeyse tümüyle sanayileşmenin ve kentleşmenin bireysel ve toplumsal yaşama etkileri olarak değerlendirmek çok mümkündür. Konuyla ilgili çalışanların hemen hemen hepsi evsizliğe hangi açıdan bakarlarsa baksınlar, sanayileşme-kentleşme etkisini çalışmalarında göz ardı etmemektedirler.

Blou, (1992,10) konuyla ilgili çalışmasında evsizliğin tarihi incelendiğinde beş ana değişim dönemi olduğunu ve bu beş değişim döneminin koşulları ve evsizlik tarzlarının da birbirinden farklı olduğunu savunmaktadır. Blou' a göre ilk dönem endüstrileşme öncesi dönemdir. Bu dönemde barınaklar yok denecek kadar azdır, evsizler bugünkü evsizlerden konsept olarak farklıdır. İkincisi, 18. yy sonlarında yaşanan sanayileşmedir. Makinalaşma ile birlikte işsizlik yaşanmıştır. Bu dönemde yaşanan evsizlik geçici bir nitelik taşımıştır. Köyden kente göç yaşanmıştır. Üçüncü değişim kolonileşmedir.Sömürü yoluyla Asya ve Afrika'dan insanların getirilmesi evsizliğe yol açmıştır. Dördüncü periyot sanayileşmenin yaygınlaşmasıdır. 100 yıl süren

bu süreçte kapitalizm gelişmiştir. Evsizlik en çok bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bunu 1930 Büyük Ekonomik bunalım takip etmiştir. Beşinci periyot, 1980 sonrası yaşanan piyasa ekonomisidir. Sosyal refah programlarına harcanan paraların azalması, ücretlerde düşme, kurumların boşaltılması, düşük ücretli işler evsizliğin artmasına neden olmuştur.

Bu açıklamalardan sonra iki binli yıllardan sonra giderek daha da artan bir sosyal sorun olma özelliğine kavuşan "evsizliğin" günümüzde daha yeni periyotlar eklenerek tarihsel sürecinde değerlendirilmeye devam edileceği açıktır.

Evsizlerin Bazı Ortak özellikleri

Gerçekleştirilen çalışmalar göstermiştir ki evsizliğin ve evsizlerin bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Evsizlere ilişkin farklı ülkelerde, farklı kültürlerde yapılan çalışmalarda dahil olmak üzere, araştırmalarda şaşırtıcı biçimde benzer sonuçlar bulunmaktadır. Bu benzerlikler "evsizlerin" tüm dünyada bölgesel bazı farklılıklar olmakla birlikte, coğrafi ve kültürel çevre fark etmeksizin bazı özelliklerinde de benzerlikler olduğunu göstermektedir. Bu farklılık ve benzerlikler "evsizlik ve evsizlere ilişkin genel bakışta, evsizliğin karakteristiğini oluşturmaktadır. Aşağıda, farklı bilimsel çalışmalarda evsizliğe ilişkin dikkat çekici sonuçlar bulunmaktadır.

- Amerika da evsizler üzerinde yapılan bir araştırmaya göre; kadınların yaş ortalaması 29, erkeklerin yaş ortalaması 31 olarak tespit edilmiştir. Çocukların %47'si 3 yaşının altında, %52'si 3 ile 6 yaşları arasındadır (Van, 1993: 26)
- Bir başka araştırmaya göre; evsizlerin ortalama yaşı 35'lerdedir. %5 lik bir nüfus yaşlılardan oluşmaktadır.

- Diğer dikkat çeken bir grup ise azınlıklardır (Baum ve Burness, 1993: 13)
- Amerika'da hane halkı sayımlarına göre, evsizlerin %81 erkeklerden, %19'u ise kadınlardan oluşmaktadır. Kadınlarda dikkat çeken nokta, kadınların büyük bir çoğunluğunun anne olması ve çocuklarını kurumlara bırakmış olmalarıdır (Baum ve Burness, 1993: 14)
  - Evsizlerin yarısından fazlası hiç evlenmemiştir. %30'u ayrı, dul ya da boşanmıştır. Bunlarla birlikte evsizlerin büyük bir çoğunluğunun ailesi ve arkadaşları ile iletişimi yoktur (Baum ve Burness, 1993: 6)
  - 1980'ler den sonra, evsizler nüfusu oldukça heterojen duruma dönüşmüştür. Bu heterojen nüfusun ardında birçok neden bulunmaktadır. Bunlar, ruhsal hastalığı olanların tedavi edilmemesi, uzun süreli işsizlik, sosyal destek programlarının kesintiye uğraması, aile yapısının değişmesi, yaşlılardaki gelir kaybı ve konut olanaklarının yetersizliğidir. Bunlarla birlikte, ihmal ve istismara uğrayan gençlerin evden kaçması da evsizlerin sayısını artırmıştır (Van, 1993: 5).
  - 1950, 1960 ve 1970'lerin evsizleri ile 1980'lerin evsizleri birbirinden farklı nitelik göstermektedir. Eski evsizler, genellikle erkeklerden ve yaşlı evsizlerden oluşmakta iken 1980'lerde yeni evsizler ortaya çıkmıştır. Yani evsizler, kapı eşiklerinde uyuyan, bankamatiklerde yaşayan, terk edilmiş bina ve arabaları bulunan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Rossi, 1989).
  - Araştırmalar, evsizlerin 1/3'ünün kronik ruh sağlığı bozuklukları yaşadığını ortaya koymuştur. Şizofreni, manik-depresyon en çok yaşanan rahatsızlıklardır. Bazı araştırmalar, bu oranı yarı yarıya göstermektedir. Ancak, ruhsal rahatsızlığı olan evsizler tedavi ve hastane hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar (Baum ve Burness, 1993: 23), (Rocha ve diğerleri, 1996).
  - Evsizler konusunda yapılan araştırmaların büyük bir bölümünde (karşı görüşler olsa da) evsizlerin ruhsal hastalıklarının bulunduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan alkolizm ikinci büyük sorun olarak göze çarpmaktadır ve birçoğu madde bağımlısıdır. Ancak basit bir ayırımı gitmek doğru olmayabilir; şiddete uğramış kadınlar, mağdurlar, evden kaçan çocuklar, işlerini kaybedenler, yeni tahliye olmuş hükümlüler, sosyal güvenden mahrum olmuş yaşlılarda evsizlerin nüfusunda görülen özelliklerdir (Hope ve Young, 1986: 22).
  - Literatür tarandığında evsizlerin daha büyük bir kısmının kronik evsizlerden oluştuğu anlaşılırken son yıllarda krizler ve ekonomik sorun yaşayanlardan oluşan grubunda gittikçe arttığı görülmektedir.
  - Evsizlerin %6*'ı yalnız erkeklerden, %13'ü kadınlardan, %21'i ailelerden oluşmaktadır. Ortalama yaşı 34'dür. Azınlıkların evsizler nüfusunun artmasında etkisi vardır: azınlıkların evsiz kalmasında ekonomik sorunlar önem taşımaktadır (Hope ve Young, 1986: 24).
  - Evsizlik konusunda, yoksulluk önemlidir. Çok fakir olup birlikte yaşayan bireylere oranla, fakir olup tek başına yaşayan bireyler daha fazla risk altındadır (Hope ve Young, 1986: 8).
  - Diğer taraftan, evsiz erkeklerin ruhsal hastalık, madde ve alkol bağımlılığı, hapishane deneyimlerinden en az birine sahip oldukları

araştırmalar tarafından ortaya konmuştur. Çok fakir olan evsizlerin öykülerine bakıldığında, yaşamlarının bir kısmında ekonomik kriz yaşadıkları görülmektedir. Bununla beraber bu kişilerin aile bağları da oldukça zayıftır (Hope ve Yong, 1968: 58).

- Ruh hastalığı olan evsizlerde en fazla şizofreni, depresyon, bipolar bozukluk, paranoid ve kişilik bozuklukları görülmektedir (Hope ve Yong, 1968: 58).
- Alkol ve madde bağımlılığı; iş kaybına, mobiletinin düşmesine, sosyal ilişkilerin kopmasına, izolasyona neden olmaktadır. Diğer taraftan ruh hastalığı olan evsizlerin hikayelerine bakıldığında birçoğunda daha fazla alkol problemi yaşandığı saptanmıştır (Rocine ve Sevigny, 2001).
- Dikkat edilmesi gereken bir konuda gece yaşayan evsizler ile gündüz yaşayan evsizler arasındaki farktır. Genellikle kronik evsizler gece yaşamayı tercih etmekte, gündüzleri ise sığınaklarına çekilmektedir. Bunlar alkol ve madde bağımlısı evsizlerdir. Gündüz yaşayan evsizler ise kadın ve çocuk ağırlıklıdır. Bunların genelde akıl sağlığı yerinde olduğu görülmüştür (O'Flaherty, 1996).
- Rusya'da yapılan araştırmalara göre 148 milyonluk ülkede yaklaşık 40 milyon evsiz bulunmaktadır. Bunlar arasında, tüberküloz, kaardi-ovasküler bozukluk, zührevi hastalıklar, mide ve bağırsak hastalıkları, deri ile ilgili hastalıklar evsizler arasında görülen hastalıklardır (Kennet ve Marsch, 1999: 221)
- Hastalıklar, evsizler arasında önem taşımaktadır. Örneğin New York'ta yaşayan evsizlerin 10.000'ini HIV

virüsü taşıdığı saptanmıştır. Yani New York'ta yaşayan evsizlerin %20'sinin AIDS'li olduğu tahmin edilmektedir.

- Bugünkü evsizlerin kompozisyonuna bakıldığında, evsiz yetişkinlerin eskiye oranla 10 yaş daha genç olduğu belirtilmektedir. Evsiz erkekler toplam nüfusun %51'ini oluşturmaktadır. Bu oranın %12'si kadın, %34'ü aile, %3'ü çocuklardan oluşmaktadır (Blau, 1992: 25).
- Evsizlerin tam sayısını belirlemek amacıyla birçok araştırma yapılmıştır. Ancak evsizlerin sayısını tam olarak belirlemek mümkün değildir. Çünkü bu insanlar sürekli yer değiştirmektedirler. Bu yüzden birçok araştırma evsizleri buldukları yerde tanımlamaya çalışmıştır (Van, 1993: 5).
- Evsizlerin sayısını belirleyebilmek için "National Opinion Research Center" tarafından yapılan bir araştırmada toplam 607evsize ulaşılmıştır. Bunların 137'si görüşmeyi reddetmiş. Dikkat çeken sonuç bu kişilerin sadece 53'ü kendini evsiz olarak tanımlamış olmasıdır (Blaau, 1992: 35) (Jakson, 1990).

Burada sıralanan araştırma sonuçlarını temel aldığımızda bile evsizlik olgusunun ne kadar çok değişkenle ilişkilendirilebileceği açık olarak görülmektedir. Evsizlik çok değişkenli ve çok değişken tarafından kontrol edilebilen (çok değişkenden etkilenen) bir sosyal sorundur. Kendisi tek başına bir sosyal sorun olma özelliği taşıdığı gibi başkaca sosyal sorunların bazen bir sonucu bazen de evsizlikle birlikte başka sosyal sorunlara neden olan bir sorun olma özelliği göstermektedir.

Evsizlikle ilgili Türkiye Verileri

Ülkemizde evsizlik ile ilgili çalışmalar son derece sınırlı ve bu konuda "evsizlik" adıyla gerçekleştirilen uygulamalı araştırmalar yok denecek kadar azdır.

Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'nda, Altun'un 1991-1995 yılları arasında İstanbul'da görülen evsizlerle ilgili yapmış olduğu araştırma, Türkiye'deki evsizlere ilişkin saptanan ilk araştırmalardan biridir. Bu çalışmada, İstanbul adli tıp kurumunda 1991-1995 yılları arasında otopsi yapılmış 126 kişiye ait, adli tahkikat evrakları, olay yeri keşif tutanakları ve otopsi raporları çeşitli açılardan incelenmiştir. çalışmada ele alınan 126 olgunun %51'inin kronik bir rahatsızlığı bulunduğu, bu durumun kadın evsizlerde, erkek evsizlere göre daha fazla olduğu belirtilmektedir. Çalışmada bulunan evsiz-kimsesiz kişilere ait kişilere ait cesetlerin %75'inin açık ortamda bulunduğu, %87'sinde kimlik bulunmadığı, ölüm sebebi olarak çoğunlukla, doğal ölümler olarak rapor tutulduğu ancak bazı olgularda kronik alkol kullanımı, siroz, kalp rahatsızlığı, pnömani, tüberküloza bağlı ölümlerinde olduğu belirtilmektedir.

Işıkhan'ın 1995'de gerçekleştirdiği araştırma doğrultusunda yazmış olduğu "kentlerin gölgesinde yaşayan evsizler" kitabı, Ankara da yaşayan evsizlerin sosyo-demografik özelliklerine ışık tutmaktadır. Bu çalışma 58 evsiz ile yapılmıştır, bu evsizlerin yaşları 9-65, yaş ortalamaları 21, eğitim düzeyleri düşük olarak bulunmuştur. Araştırmada, araştırma grubunun evsizlik nedenleri olarak şiddet, ruh hastalığı, evi terk, gelir yetersizliği, aşaişi geçimsizlik ve işsizlik olarak belirtilirken, yetişkin evsizlerde uyuşturucu, sigara ve alkol bağımlılığı %33, evsiz çocuklarda tiner bağımlılığı

ise %92 oranında bulunmuştur. Pek çok farklı hastalıkları olduğu ifade edilen evsizlerin maddi sorunlarını zaman zaman kağıt ve plastik toplayarak gidermeye çalıştıkları belirtilmektedir.

Ülkemizde evsizlik üzerine yapılan diğer çalışma ise Meneviş'in 2006 yılında 206 evsiz ile gerçekleştirmiş olduğu araştırmanın "evsizler" adlı kitabıdır. Meneviş, araştırmasında evsizlik nedenlerini öncelikli olarak aile içi şiddet olarak saptar iken araştırma nüfusunun %55 inin erkek, %36'sının kadın %9'unun ise çocuklardan oluştuğu belirtilmektedir. Çalışmada gerek yetişkin, gerekse de çocuklarda madde bağımlılığına fazlasıyla rastlanıldığı ifade edilmektedir.

2009 yılında Yağan tarafından "Ankara'da evsiz ölümleri ile ilgili yapılmış araştırmada ise 1997-2006 yılları arasında Ankara'da ölen 127 evsiz insana ait bilgilere arşivden ulaşılmış ve olgular sosyo-demografik özellikler ve ölüm nedenleri üzerinde geriye dönük olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada ölü olarak bulunan evsizlerin, %91.3'ünün erkek, 31-60 yaş grubunda olduğu belirtilmektedir. Olgularda doğal olmayan nedenlere bağlı ölümlerin daha fazla saptandığı görülür iken , alkole bağlı ölümlerin yükseliği de ayrıca belirtilmektedir.

Ülkemizde gerçekleştirilen araştırma sonuçlarının literatürde ki bilgilere sosyo-demeografik özellikler, alkol kullanımı, barınma biçimleri açısından yüksek benzer gösterdikleri görülür iken, kadın evsiz sayısının ülkemizdeki oranı dikkat çekici olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

İnsanlığın ulaştığı en önemli zaman dilimi olarak belirlenen ve ismini bile koymada zorlandığımız bir çağ olan 21.

Yüzyıl, ne şaşırtıcıdır ki insanlığın en önemli insanlık trajedilerinin de yaşandığı bir zaman dilimi olarak hatırlanacaktır.

Bir yandan yerkürenin her tarafından gelen silah sesleri ve savaşlar, bir yandan her gün alıştığımız haber haline gelen doğal felaketler, açlık, yoksulluk, özürsüzlük ve bunların hepsinin de bir göstergesi olan evsizlik, evsizler.

Evet şaşırtıcıdır ki, insanlığın marsta yaşam aradığı döneme denk düşmüştür, bu yerkürede 100 milyon evsiz, kimse-siz insanın olduğunun tespiti. Evet şaşırtıcıdır ki, evsizlik günümüz dünyasında, 21. Yüzyılda, yerkürede yaşanmakta olan ve gittikçe daha fazla insanın maruz kaldığı en önemli sosyal sorunlardan bir tanesidir ve 21. Yüzyılda insanlığın içinde bulunduğu trajedinin de en önemli göstergelerinden biridir.

Tanımlanması konusunda çok fazla tartışmalar olmayan evsizlik olgusunun ortaya çıkmasında ve son 10 yıl içinde artış göstermesinin nedenleri her sosyal olgunun nedenselliğinde olduğu gibi farklılık ve yaygınlık göstermektedir. Ancak son dönemlerde ekonomik ve politik süreçlerin tüm dünyada izlediği yön, evsizlik olgusunun giderek artan bir biçimde yaşanmasında da payı olduğu düşüncesi literatürde oldukça yaygın taraftar bulmaktadır.

Sanayileşme döneminin getirilerini insancillaştırma süreci olarak ta tanımlanan sosyal hizmet mesleği, evsizlik konusunun araştırılması, ortaya konulması, alternatif çözümler oluşturması, rehabilitasyon ve tedavi süreçlerinin planlanması ve gerçekleştirilmesi ile bu konuya özel koruyucu- önleyici süreçleri geliştirmek ve adı geçen konuda politika geliştirilmesinde öncelikli sorumluluğu olan bir meslektir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hem akademik ortamlarda hem de uygulama alanlarında evsizlere yönelik çalışmaların koordineli bir biçimde geliştirilip, uygulanmasına ihtiyaç olduğu, gerçekleştirilen çalışmalarla ortaya konulmuştur.

Konuyla ilgili daha fazla araştırma ve bilimsel çabanın, daha fazla çözüm arayışını ortaya çıkaracağı umut edilmektedir.

KAYNAKLAR

Altun, G. (1997) "1991-1995 Yılları Arasında İstanbul'da Görülen Evsiz Ölümleri", *Trakya Üniversitesi Uzmanlık Tezi*, Edirne, 1997.

Baum, S. and W. Burnes (1993) *A National in Denial The Truth About Homelessness*, San Francisco: Westview Pres.

Blau J. (1992) *The Visible Poor : Homelessness in United States*. New York: Oxford University Press.

Burt, R. (1992) *The Growth of Homelessness in the 1980*. Washington: The Urban Institute Press,

Delisi, M. (2000) "Who is More Dangerous ? Comparing the Criminality of Adult Homeless and Domiciled Jail Inmates: A Research Note." *Internatioanal Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Vol.44 (1) 52-61.

Erickson, J. and W. Charles (1986) *Housing the Homessness*. New Jersey: Urban Policy Research.

Flaherty, O. (1996). "Making Room: The Economics of Homelessness", *Harvard University Pres*.

Fisk, D. (2000) "Homeless Persons With Mental illness and Their Families: Emerging Issues From Clinical Work". *The Jor-nasl of Contemporary Human Services*, Vol.81(4) 14-23

Goldberg, E. (1999) "A Short Term Approach to Interventioan with Homeless

- Mothers: A role for Clinicians in Homeless Shelters” *The Journal of Contemporary Human Services*. Vol. 80 (2) 13-35
- Hope, M. and J. Young (1986). *The Faces of Homelessness*. D.C. Healty Company.
- İşıkhan, V. (2002) *Kentlerin Gölgesinde Yaşayan Evsizler*. Ankara.
- Jackson, U. (1990) . *An Ethnography of Homeless* . University of California, Los Angeles.
- Jewell, M. (1992) “ It Don’t Make No Sense” , *An Athnography of a Homeless Shelter*. Bryn Mawr Collage, The Grad. School of Social Work and Social Research,
- Kennett, P. and A. Marsch (1999) *Homelessness. Exploring the Terrain*. Great Britain: The Policy Pres.
- O’Flaherty, B. (1996) “Making Room”. *The Economics or Homelessness*. Harvard University Press, London.
- Macknee, C. And J. Mervyn (2002) “Critical Incidents That Facilitate Homeless “ People’s Transition off the Streets. *Journal of Social Distress and the Homeless*..Vol.11 (4) 17-36
- Meneviş, B. (2006) "Evsizler" *DPT ve Türk Ulusal Ajansı*, Ankara.
- Miser, B. (1989) *Her göze Görünmeyen Ankara manzaraları*, Ankara: Batıbirlik yayınları,
- Pollia, D. (1997). The Relationship between Transience and Current Life Situation in the Homeless Services – Using Population. *Social Work: Journal of the National Association of Social Workers*. Vol.42 (6) 57-71
- Rocha, C. (1996) Predictors of Housing for Sheltered Homeless Families. *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*_Vol.17 (4) 43-56
- Rocine, G. and O. Sevigny (2001) “homelesnes” *Social Work with Groups*. Vol.23 (4) 12-21
- Rossi, P. (1989) *Without Shelter. Homelessness in the 1980*. New York: Priority Pres.
- Rowe, M. (1999) *Crossing the Border. Encounters between Homeless People and Out-reach workers*. University of California Pres.
- Sosin, M. and M.Bruni (2000) . Personal and Situational Perspectives on Rejection of a homelessness and substance abuse program: An exploratory study. *Social Work: Journal of the National Association of Social Workers*. Vol.24.(3) 49-61
- Schmitz, C. (2001) “The Interconnection of Childhood Povert and Homelessness: Negative Impact/Points of Access” *The Journal of Contenporaray Human Sevices*. Vol.82. (6) 23-37
- Toth, J. (2001) . *Köstebek insanlar. New York Metrosunun Altında Yaşam*. Çev:Can Polat. Aykırı Araştırma Yayınları.
- Van, R. (1993). *Homelessness Families. Causes, Effects and Recommendations*. New York: Garland Publishing.
- Yağan, M.(2009) ” Ankara’da Evsiz Ölümleri”, *Gazi Üniversitesi Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- Yoder, K. (1998) “Suicidal Behavior Among Homeless and Runaway Adolescents”, *Journal of Youth and Adolescence*. Vol.27.(6.) 11-25